

KISÂS-I ENBİYÂ'DA DAĞ (HİNDÎ MAHMÛD ÖRNEĞİ)

*IN THE PROPHET MOUNTAIN RETALIATION (MOUNTAIN IN KISÂS-I ENBİYÂ) HİNDÎ
MAHMÛD EXAMPLE*

Eyüp YALÇIN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü
Türk İslam Edebiyatı ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, eyp_yalcin@hotmail.com,
Kahramanmaraş/Türkiye

ÖZ

Bu çalışmamızda ilk Türkçe manzum Kısâs-ı Enbiyâ olan, 1579'da XVI. asır şairlerinden Hindî Mahmûd tarafından kaleme alınan Kısâs-ı Enbiyâ isimli eserdeki dağ unsurunun incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmamızda Kısâs-ı Enbiyâ ile ilgili verilen genel bilgilerden sonra kıssalarında dağ unsuru bulunan peygamberler kronolojik sıraya göre verilir; bu çerçevede üzerinde çalışılan konuyla ilgili eserden alınan örnek beyitler çerçevesinde incelenmiştir.

Dağ, sözlüklerde yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğimli yamaçlarıyla çevresine hâkim ve oldukça geniş bir alana yayılan tırmanması çok zor, ağaçlarla kaplı ya da çıplak, kayalık, çok yüksek bölümleri olarak tanımlanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de "Dağları da birer kazık yapmadık mı?" ayetinde, dağlar yeryüzünü sabit tutmaları bakımından yerin çivisi ve yeryüzünün en yüksek noktalarını teşkil etmeleri bakımından da yaratıcıya olan yakınlığı ifade etmektedirler. Dağlar peygamberlerin ve kutsal kişiliklerin, Allah'a sığınma, ibadet ve tefekkür yerleri olarak bilinmektedir. Hemen her peygamberin hayatında bir şekilde dağ ile temas kurduğu görülmektedir. Hz. Âdem'e yeryüzünde ilk rahmet ve bağışlanma dağda gelmiştir. Hz. Musa Tur Dağı'nda Rabbî'nin tecellisine kavuşmuştur. Hz. Davud'un sesine dağlar yankıyla katılmışlardır. Hz. Nuh'un gemisi tufan sonrası yolculuğunu Cûdi Dağı'nda noktalanmıştır. Hz. İsa Zeytin Dağı ile özdeşleşmiştir. Hz. Muhammed'e ilk vahiy Nur Dağı'nda gelmiştir. Böylece dağlar peygamberlerin hayatında vahiy alma, tefekkür etme, iç huzura kavuşma, maddi manevi sıkıntılardan kurtuluş yerleri vb. olarak da bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dağ, Peygamber, Kıssa

ABSTRACT

It is aimed to be examined mountain formation that is first Turkish verse short Enbiya in our work that passes in short Enbiya work that is examined by Turkey Mahmut who is 16 th century poets in 1579. In our work after general information about short Enbiya, Prophets who are mountain formation in their parable are given to according to chronological series and it is examined on example couplets from work about this issue.

Mountain is known as very high chopters in dictioneries difficult to climb, covered with trees or naked, cliff, earth crust's protruding, high with inclined slopes, dominate the environmet, radiated to quite large area. Mountains have expressed closing the lord with regard to indicating earth's highest points, place nail with regard to keep constant the earth in verse "Did we make stake mountains in Quran." Mountains are known as asylum to the God, warship and contemplation places of prophets and sacred people. Almost all the prophets are seen to contact with mountain in their life in a way. First mercy and forgiveness have come to Hz Adam in mountain. Hz Moses has reunited his Lord's transfiguration in Tour mountain. Mountains have joined Hz Davit's voice with echo. Hz Noah's ship has pointed its trip after the flood in the mount judi. Jesus has identified with the oil tree. First revelation has come to Hz Muhammad in the mountain light. Thus, Mountains are known as revelation contemplation, internal resurrection, liberation from material spiritual troubles places etc.

Key Words: Mountain, Prophet, Parable

1.GİRİŞ

Dağ, sözlüklerde yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğimli yamaçlarıyla çevresine hâkim ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümü olarak tanımlanırken dinlerde ve mitolojilerde de ibadet, tefekkür ve sığınma alanları olarak bilinmektedir. Dağ, insanların ve toplumların hayatlarında sıkıntılardan kurtulmak ya da yeni bir hayat bulmak için zirvelere yaptıkları yolculuğu temsil etmektedir. Dağın tertemiz havası, muhteşem gökyüzü, insana güç veren özgürlük hissi insanı rahatlatmakta ve insana zorluklara, bunalımlara karşı koyabilme gücü vermektedir. Dağlarda yaşanan münzevî hayat çoğunlukla kişinin iç dünyasında derinleşmesine ve kemâlât noktasında terakki etmesine vesile olmaktadır.

Dağlar, gönül dünyasında derinleşmenin, manevi terakkinin en uygun mekânlarından biri olarak görülmüş ve peygamberler tarafından da bu yönleriyle sıkça tercih edilmişlerdir. Bazı peygamberlere vahyin dağlarda geldiği bilinmektedir. Bu çerçevede, Tur Dağ'ında Hz. Musa, Zeytin Dağ'ında Hz. İsa, Nur Dağı'nda Hz. Muhammed dağlara yolculuk yapmışlar ve vahiyle dağlarda şereflenmişlerdir. Bazı peygamberlerin zaman zaman toplumun ve kültürün baskılarından kurtulmak için dağlara yolculuk yaptığı da bilinmektedir. Dolayısıyla cahil toplumlara kendilerini kabullendirmek isteyen peygamberler dağlarda çile çekmişler ve yeryüzündeki varlıkların hikmetleri üzerine düşünmüşlerdir. Dağda geçirilen uzun bir maddî-mânevî hazırlanma süresinin ardından vahiyle muhatap olup kemâlâtın zirvelerine çıkmışlardır.

Kısâs-ı Enbiyâ peygamberlerin hayat hikâyelerini ve tebliğ faaliyetlerini anlatan eserlere denmektedir. Manzum ve mensur şekilde kaleme alınanları bulunmaktadır. Bazılarının içerisinde sadece peygamberler değil dört halifenin hayatlarına da yer verilmiştir. Kısâs-ı Enbiyâ'larda sadece peygamberlerden bahsedilmemiş aynı zamanda onların ve gönderildikleri toplumun hayatını kuşatan pek çok husus da ele alınmıştır.

Türk İslâm Edebiyatı'nda Kısâs-ı Enbiyâ "*Peygamber Kıssaları*" türü, kaynağını doğrudan Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerden aldığı için edebiyatımızda çok önemli bir yeri vardır. Peygamber Kıssaları toplumumuzda kuşaktan kuşağa anlatılmış, ezberlenmiş ve herkes kendine bu kıssalardan hisse çıkarmıştır. Kur'an-ı Kerim'de çok sayıda ayette dağ unsuru geçmektedir. Kur'an-ı Kerim'de dağ karşılığı kullanılan cebel-cibâl kelimesinin yanında yine aynı anlama gelen fakat sadece Sînâ Dağı için kullanılan tûr kelimesi de bulunmaktadır.

Bu çalışmamızda tespit edildiği kadarıyla ilk ve en önemli Türkçe manzum Kısâs-ı Enbiyâ olan, 1579'da XVI. asır şairlerinden Hindî Mahmûd tarafından kaleme alınan ve Ahmet Karataş tarafından 2013 yılında hazırlanan Kısâs-ı Enbiyâ, "Peygamber Kıssaları" isimli eserde geçen dağ unsuru incelenmiştir.

2. TÜRK İSLÂM EDEBİYATINDA KISÂS-I ENBİYÂ

Arapça kassa ve nebî kelimelerinin çoğul şekillerinden oluşan Kısâs-ı Enbiyâ (Kıssâ'ı'l-Enbiyâ) "peygamberlerin kıssaları, tarihleri" anlamında olup bu manada "ahbâ'Ar-ı enbiyâ" tabiri de kullanılmaktadır. Arapça'da "k-s-s" kökünden gelen "kassa" fiili ve aynı kökten türetilen "kasas" ve önemli şahsiyetlerin durumunu açıklamak için kullanılan "kıssa" kelimesi; bir kimsenin izini sürüp ardından gitmek, birine bir haber bildirmek, anlatmak ve hikâye etmek anlamlarına gelir.¹ Kur'an-ı Kerim'de "kıssa" ve "kisas" kelimeleri bulunmakla birlikte isim ve mastar kalıbında bu kelimelerin anlamını karşılayan, bir sûrenin de ismi olan "kasas" tabiri kullanılmıştır.² Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette kıssayı; akıllılar için ibret, öğüt ve geleceğe ışık tutma, uydurmadan uzak, önceki kitapları doğrulayan, her şeyi açıklayan ve insanlar için kılavuz olarak tanımlamaktadır. Bunlardan hareketle kıssa; geçmişte olmuş bir olayı, daha sonra gelecek insanlara, ders verilmek istenen kısmını aktarma olarak ifade edilir. İnsanların ibret almalarını ve hidayete ulaşmalarını sağlamak amacıyla çoğunlukla zaman ve mekândan soyutlanmış, geçmiş peygamberler ve kavimleri ile yahut geçmiş toplumlarla ilgili Kur'an-ı Kerim'de anlatılan olaylardır.³ Peygamberlerin kıssaları konusunda en temel kaynak şüphesiz ki dinî/kutsal metinlerdir. İslam'dan önceki dönemden Tevrat ve İncil kaynaklı kıssaların bir kısmı Yahudiler, Hristiyanlar ve Yahudilerle bir arada yaşayan Araplar tarafından da bilinmekteydi.⁴

Kısâs-ı Enbiyâ türü, kaynağını doğrudan Kur'an-ı Kerim, Hadis-i Şeriflerden aldığı; çeşitli kavimlerin yazılı/sözlü mahsullerinden, örf ve âdetlerinden beslendiği için Türk-İslâm Edebiyatının en zengin ve en

¹Kefh 18/62;Kasas 28/11;Râgıb el-İsfâhâni, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'an*, Beyrut trs. s.610; İbn Manzur, Ebu'l-Fad Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanü'l-Arab*, Darü's-Sadr, Beyrut, trs., c.VI, S.74-75.

²Kasas, 28/1-88 Enbiyâ sûresi de kıssalara tahsis edilmiş, burada da bazı peygamberlerin hayatlarından ve kavimleriyle olan münasebetlerinden bahsedilmiştir.

³Şehmus Demir, *Mitoloji, Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2003),73.

⁴M. Süreyya Şahin, "Kısâs-ı Enbiyâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 25(Ankara: TDV Yayınları,2002), 495.

önemli türlerinin başında gelir. Şâir ve müellifler peygamber kıssalarının sayısız motiflerinden ilham alarak eserlerini oluşturmuşlar, hayal ufuklarını telmih, iktibas, mecaz, teşbih gibi edebî san'atlar vesilesiyle bu kıssalarla genişletmişlerdir.⁵

İslâm kültüründe H.II. asır gibi erken bir dönemde ortaya çıkan “Kısâs-ı Enbiyâ” eserlerinin ilham aldığı önemli kaynaktan Kur'an'dır. Kur'an'da peygamberlerin haberleri, peygamber olup olmadığı kesin olmayan şahıslar ile bazı toplumların başlarına gelen olaylar ve Hz. Peygamber dönemindeki olayların anlatılması şeklinde üç çeşit kısma bulunmaktadır.⁶

Kur'an'da üçü ihtilafli olmak üzere yirmi sekiz Peygamber adı geçmekte olup bunlardan Hz.Âdem, Hz.İbrahim, Hz.Yusuf, Hz.Musa ve Hz.İsa gibi Peygamberlerin hayat hikâyeleri ve tebliğ faaliyetleri daha çok ders ve ibret verici yönleriyle ayrıntılı biçimde, bir kısmının kıssaları ise özet olarak nakledilmektedir. Konuyla ilgili 1600 civarındaki ayetlerde anlatılan yaklaşık 84 kısma, doğru yola gitmeyi hedefleyen birer model gibidir.⁷ Kısâs-ı Enbiyâ'nın Kur'an'da çok fazla yer kaplamasının başlıca sebebi kıssaların, Kur'an-ı Kerim'in dört ana konusundan biri olması ve aynı zamanda insanlara öğüt vererek bu kıssalardan insanların dersler çıkarmasının amaçlandığı sanılmaktadır. Söz konusu kıssaların ekseriyetinde Allâh'ın birliği, O'na itaat ve kulluk, O'nun rızası çerçevesinde hayat sürmek, sabır, tevekkül, dua, ahirete iman gibi İslâm'ın ana prensiplerinin anlatılması Kur'an'ın indiriliş gayesi ile de örtüşmektedir.⁸ Bu olaylarda verilmek istenen, toplum hayatını hikâye etmek değil, geçmiş milletlerin olumlu ve olumsuz davranışlarının sonucunu göstererek insanlığın dikkatini çekmektir.⁹

Kâtip Çelebi, Kısâs-ı Enbiyâ konusunda ilk eser veren müellifin Vehb b. Münebbih (ö.110) olduğunu belirtmektedir.¹⁰ Kısâs-ı Enbiyâ türündeki eserlerin en meşhurları Sa'lebî'nin Arâisü'l-mecâlisî ile Kısâs-ı Enbiyâ'nın Kısasu'l-Enbiyâ adlı kitabıdır.¹¹ Daha sonra yazılan eserlerin birçoğu ya bu eserlerin tercümesi ya da kısaltılmış şeklidir. Öte yandan Kur'an'daki kıssaların sadece birini veya birkaçını konu edinen yahut peygamberler tarihini anlatan, adı farklı olan eserler de vardır.¹² Kısâs-ı Enbiyâ türü eserler, peygamberlerin hayat hikâyelerini ihtiva etmekle birlikte aynı zamanda insanlık tarihine ilişkin önemli bilgileri aktaran bir kaynak niteliğindedir.¹³

Türkçe kaleme alınmış birçok Kısâsü'l-Enbiyâ bulunmakla birlikte, bunların büyük bir çoğunluğu yazma olarak kalmış olup günümüz harfleriyle basımı yapılmamıştır. Latin harfleriyle yayımlanan Kısâsü'l-Enbiyâ'lar ise çok azdır. Türkçe peygamber kıssalarından ilki, Burhanoğlu Kadı Nasıruddin Rabgûzi tarafından 1310 yılında Harezm Türkçesiyle mensur tarzda yazılan ve Türklerin Hz. Peygamber hakkındaki ilk bilgi kaynaklarından olan Kısâsü'l-Enbiyâ (Kısâs-ı Rabgûzî) adlı eserdir. Bu eserde yaratılıştan başlayarak İslâm dininin kabul ettiği bütün peygamberlerin kıssalarına yer verilmiştir. Eserin büyük bir bölümü doğal olarak Hz. Muhammed, Dört Halife, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e ayrılmıştır.¹⁴ Türkçe yazılmış en ünlü Kısâs-ı Enbiyâ, Ahmet Cevdet Paşa'nın (1822-1895) kaleme aldığı “Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefa” adlı eseridir. Eserde Hz.Âdem'den başlayarak Hz. Muhammed'e kadar tüm peygamberlerin kıssaları anlatıldıktan sonra Dört Halife Dönemi ve sonraki halifelerin hayatları da anlatılmıştır.¹⁵

Eski Türk Edebiyatında kaleme alınmış Kısâs-ı Enbiyâ'ların birkaç istisnası dışında tamamı mensurdur. Tespit edildiği kadarıyla ilk ve en önemli Türkçe manzum Kısâs-ı Enbiyâ, 1579'da XVI. Asır şâirlerinden, Hindî Mahmûd tarafından nazmedilmiştir.¹⁶ Ayrıca Osmanlı'nın son dönem dil, kültür ve edebiyat âlimlerinden Manastırlı Mehmet Rifat'ın (ö.1907) Yenikapı Mevlevîhanesi neyzenlerinden bestekâr (Mahmud) Danişzâde Şevket Gavsî (Özdönmez)'in (ö.1954), Faik Ersöz'ün “Manzum Şekliyle Peygamberler Tarihi ve Ahirete Ait Konular” ve M. Asım Köksal'ın “Peygamberler” adlı eserleri ile Nizam

⁵ Ahmet Karataş, “Türk-İslâm Kültür ve Edebiyatında Kısas-ı Enbiyâ Türü”, *Diyanet İlmî Dergisi* 49, sy.3 (Ankara 2013): 113.

⁶ Remzi Kaya, “Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11, sy.2 (Bursa 2002): 34.

⁷ Kıssaların Kur'an'da ne kadar yer kapladığı ile ilgili çalışma yapan âlimler arasında farklı görüşlerin olduğu görülmektedir. Buna göre kıssalar, Kur'an'ın üçte birini, üçte ikisini bazılanna göre de Hz. Peygamber dönemindeki bazı olayların eklenmesiyle yarısını oluşturduğu, Hz. Peygamber dönemi çıkarılacak olursa 1650 ayeti ihtiva ettiği doğrultudadır. İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*(İzmir 1994),170

⁸ Karataş, “Kısâs-ı Enbiyâ Türü”, 116-117.

⁹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989),3: 367-368.

¹⁰ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, (İstanbul 1972), 2: 1328.

¹¹ Günay Tümer, “Arâisü'l-Mecâlis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.3 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991),265,266.

¹² Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 34-35.

¹³ Nevzat Aydın, “Çağdaş Kısas-ı Enbiyâ Literatüründe Peygamber Tasavvuru: İrşâdî Bayburdî'nin Kısâs-ı Enbiyâ'sı Özelinde”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5, sy.9(2016): 170.

¹⁴ Eser hakkında geniş bilgi için bkz. Seyfettin Erşahin, “Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarında Kısas-ı Enbiyâlar: Kısas-ı Rabguzî Örneği”, *Diyanet İlmî Dergi*, sy. Özel (Ankara 2003): 197-224.

¹⁵ Yusuf Halaçoğlu ve Mehmet Akif Aydın, “Cevdet Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.7 (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 449.

¹⁶ Karataş, “Kısâs-ı Enbiyâ Türü”, 121, Eser ve müellifi hakkında Ahmet Karataş tarafından doktora tezi hazırlanmıştır. Ahmet Karataş, “Hindî Mahmud Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Kısas-ı Enbiyâ'sının Tenkidli Metni” (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2011).

Bozkurt'un "Dörtlüklerle Peygamberler Tarihi" başlıklı çalışması Kısâs-ı Enbiyâ manzumelerinin çağdaş örnekleri arasında en dikkat çekici olanlarıdır.¹⁷

3. KISÂS-I ENBİYÂ'DA DAĞ (HİNDÎ MAHMÛD ÖRNEĞİ)

3.1. Hz. Âdem Aleyhisselâm

Hz. Âdem ilk insan ve ilk peygamber olması hasebiyle insanlık tarihinde ayrı bir öneme haizdir. O Ebu'l-beşer (insanlığın babası) ve sâfiyullah (seçkin kul) lakabıyla anılmaktadır.¹⁸ İlk insan olması hasebiyle dağlarla muhatap olan ilk kişidir. Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Âdem eşyle birlikte cennetten çıkartılıp dünyaya gönderildiği ve onların yeryüzünün en yüksek yerleri olan dağlara indirildiği de rivayet edilmiştir. Hz. Âdem'le ilgili olarak başka kısâs-ı enbiyâ'larda dağ unsuru geçmektedir.¹⁹ Fakat incelediğimiz eserde Hz. Âdem sadece Habil ve Kabil'le ilgili beyitlerde dağ kelimesiyle birlikte zikredilmiştir.

Hz. Âdem'in oğulları Habil ve Kabil, Allah'a kurban sunmak üzere Mina Dağ'ına çıkıp kurbanlarını dağın üzerine bırakırlar.

903.

Mîna taşına kurbân iledürler

O taş üzerine kurbânı kırlar²⁰

Habil ve Kabil, kurbanlarını yaklaştırmaları, kendilerine emrolununca, davar sahibi, davarının en değerlisini, semizini ve güzelini, gönünden kopararak, çiftçi olan ise, pek çok buğday başağı bulunduğu halde, elinde onları ufalayıp yemiş, ancak bir avuç kötüsünü, karamuklusunu, hem de, gönülsüz olarak takdim etmek üzere, Nevz Dağ'ına çıktılar.²¹

918.

Bilür Hâbil'i ki öldürdi Kâbil

Âdem feryâdına taş oldu kâ'il²²

Kabil, Habil'i öldürmüştür ve Hz. Âdem'in feryadına dağ şahit olmaktadır.

Aşağıdaki beyitte ise dağ genel anlamıyla ve kesretten kinaye kullanılmış ve Hz. Âdem'in oğlunun ölümü karşısında kendisiyle birlikte bütün varlığın da ağladığı ifade edilmiştir.

919.

Bile ağladı taş taş mürğ u mâhî

Dutar gökyüzünü Âdem'ün âhî²³

¹⁷Karataş, "Kısas-ı Enbiyâ Türü", 122.

¹⁸Gencay Zavotçu, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2013), 47.

¹⁹Âdem Aleyhisselâm; Hindistan'a, Hindistan'da Nevz veya Bezv dağına Hz. Havva'da, Cidde'ye indirilmiştir Âdem Aleyhisselâmın indirildiği dağın, Hindistan'ın Serendip cezaresinde bulunduğu (Taberi-Tarih c.1, s.60, Salebi-Arais s.32), ve onun Bezv (Nevz) dağı olduğu da açıklanır. Ka'be'nin, yeryüzüne çıkıncaya kadar temellerini Hıra dağından getirilen taşlarla yaptı. (İbn Sa'd-Tabakat c.1, s.38, Taberi-Tarih c.1, s.62) Ka'be'nin yapısı işinden boşalınca, Âdem Aleyhisselâmı, Cebrail Aleyhisselâm, Arafat'a götürdü. Âdem Aleyhisselâm, Hz. Havva'yı arıyor, Hz. Havva'da Âdem Aleyhisselâm'ı arıyordu. Nihayet, Arafat'ta buluştular, orada birbirlerini görüp tanıdılar. Müzdelife'de birleştiler ve bundan dolayı oralara Arafat, Cemi' ve Müzdelife isimleri verildi.¹⁹ İbn. Sa'd c.1, s.40, Taberi c.1, s.60

Âdem Aleyhisselâm; Nevz dağında, oğulları ve oğullarının oğulları ile kırk bine doluncaya kadar yaşadı. Âdem Aleyhisselâmın vefat ettiği gün Cuma günü idi ve ömrü de bin yıldır. Âdem Aleyhisselâmın kabri hakkında müteaddid ve muhtelif rivayetler olup bunlara göre:

1) Âdem Aleyhisselâmın cesedi, Hindistan'ın Nevz dağındaki mağarada idi.

2) Âdem Aleyhisselâmın cesedi, Mekke dağlarından Ebu Kubeys dağındaki kenz mağarasında idi.

3) Âdem Aleyhisselâmın bir yıl sonra, Hz. Havva da vefat edince, Kenz mağarasına gömülmüştü.

4) Sâm b. Nuh, Âdem Aleyhisselâmın cesedini, Mekkedeki Hayf mescidinin yanına gömmüştü.

5) Nuh Aleyhisselâm, hem Âdem Aleyhisselâmın, hem Hz. Havva'nın Ebu Kubeys dağındaki Kenz mağarasından alıp tabut içinde gemi de taşıdığı cesetlerini tufandan sonra, eski yerlerine iade etmiştir

6) Nuh Aleyhisselâm, Âdem Aleyhisselâmın gemide taşıdığı cesedini, gemiden indiği zaman, götürüp Beytülmakdis (Kudüs)e gömmüştür. M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2009, 60-61.

²⁰Hindî Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ, Peygamber Kissaları*, haz. Ahmet Karataş (İstanbul: Türkçe Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), 251.

²¹Taberi- Tarih c.1, s.71.

²²Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 253.

²³Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 253.

3.2. Hz. Nuh Aleyhisselâm

Hz. Nuh kıssasında annesinin onu bir mağarada dünyaya getirdiği ve orada besleyip büyüttüğü anlatılmaktadır. Aşağıdaki üç beyitte kıssanın bu kısmı anlatılmaktadır.

1080.

Mağārada omıř anası Nūh'ı
Yücelir ol mağāra içre rūhı²⁴

1081.

Gelüp evātıda anı emzirürmiş
Mağāra içre girüben görürmiř²⁵

1082.

Durup kır gün mağārada o gevher
Kerāmetle maāle irdi söyler²⁶

Aşağıdaki beyitlerde ise onun marangozluğu öğrenmesi ve dağlarda çobanlık yapması anlatılmıştır.

1089.

Daı neccārлығы tekmił itmiř
Biraz tağlarda da oyunu gütmüř²⁷

Tufanla birlikte su dağları kuşatırken kurtulmak için dağlara kaçanlar pişman olmuşlardır.

1249.

řu ıkmış tağları kılmış iāta
Ve tağlarda olan iriřdi bâda²⁸

Hz. Nuh ile ilgili kıssada genel olarak dağlardan bahsedildikten sonra tufandan sonra Hz. Nuh'un gemisinin üzerinde durduğu rivayet edilen Cudi Dağ'ının ismi zikredilmiş ve onun özellikleri anlatılmıştır.

1255.

Dinür tağlarda Yezdān Cûdi tağın²⁹
O geminüñ o tağ kılmış durağın³⁰

Cûdi Dağ'ının özellikleri sayılırken onun bütün dağlardan küçük olduğu, fakat mütevazı olması dolayısıyla Allah(cc)'in onu Peygamber'inin gemisine durak yaparak şereflendirdiği ifade edilmiştir.

1256.

O tağ küçük dinildi cümle tağdan
Aña ne 'izzet itmiř ol Yaradan³¹

1257.

²⁴Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 265.

²⁵Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 265.

²⁶Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 265.

²⁷Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 266.

²⁸Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 278.

²⁹Cûdi Dağı, Dicle nehrine yakın Cizre'nin doğusundaki Şırnak ilçesi yakınındaki (Siirt) bu dağ İslam geleneğinde ve Kur'an-ı Kerimde adı geçen Cûdi dağdır. Zirveleri karla örtülü bu dağ üzerinde Nuh'un gemisinin durduğu belirt ilmiştir. Hatta bu dağ üzerinde Hz. Nuh'un yaptığı mescidin ve sefine-i Nuh'un bazı âsarı mevcut olduğu mervî olup, ziyaret olunmaktadır. Hikmet T anyu, *Dinler Tarihi Araştırmaları*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları 120, 1973), 26

³⁰Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 279.

³¹Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 279.

Dinür ol tağ görür uzunı alçağ

Anuñ-çün eylemiş hürmet aña Hâk³²

Âşûre bayramında geminin dağda karar kıldığı ve Cûdi Dağ'ın inananlara güzel bir yaşam alanı olduğu ve eğer bir yerde hazine varsa bu yerin Cûdi Dağ'ı olduğu sonraki beyitlerde anlatılmıştır.

1259.

İrer 'âşûre 'idinde sefine

O tağ bâğ olmuş ol dem ehl-i dîne³³

1260.

Karar kılmış o tağda dir sefine

Var ise ol cebelledür define³⁴

Nuh(as) kavmine yerleşim yerlerini bu dağın dibine yapmalarını söylemiş, bunun üzerine bağ ve bahçelerle süslenmiş bir kent inşa edilmiştir. Şair söz konusu dağın isminin Cûdi Dağ'ı olduğunu özellikle vurgulamıştır.

1275.

Buyurmuş kavmine Nûh dindi anda

Yapalar kırye[y]ji bu tağ dibinde³⁵

1276.

Ki Cûdî tağıdur ol didigüm tağ

Binâ olundı kendle bağçe vü bâğ³⁶

Yüce Allah (cc), semaya: "suyunu tut!", yere de "suyunu yut!" emrini verip de yağışlar durduğu ve dağların üzerlerinden aşan suların seviyeleri düşmeğe başladığı zaman gemi, Cudi dağının üzerine oturdu.³⁷ Nuh Aleyhisselâm'ın gemisi, bütün dünyayı dolaştı. Önce sağ tarafa doğru gitmeye başlayıp Habeş ülkesine ulaştı. Sonra Cidde tarafına yöneldi. Sonra Rum ülkesine doğru yol almaya başladı. Rum ülkesini geçince geri dönüp Mukaddes Arz'a yöneldi, Mekke Haremine kadar gitti. Harem-i şerifin çevresinde yedi kere dolaştı. Sonra da Yemen'e doğru gitti. Oradan dönüp Cudi Dağ'ına ulaştı.³⁸

Nuh Aleyhisselâm, gemisini Cudi Dağ'ının tepesinde insanlara bir ibret olmak üzere bıraktı.³⁹

3.3. Hz. Hûd Aleyhisselâm

Eserde Hûd (as) ile ilgili olarak onun kavmini imana davet ettikten sonra, inanmayanlara başlarına gelecek bir felaket haberi vermesi anlatılmaktadır. Felaketin şiddetli bir fırtına olarak geldiği bu felaketten kaçmak için Âd kavminden yedi bin kişinin dağlara çıktığı anlatılmıştır.

1461.

Yerinden köklü ağaçları yıkdı

Yedi biñ kişi dir tağlara çıktı⁴⁰

3.4. Hz. Salih Aleyhisselâm

³²Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 279.

³³Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 279.

³⁴Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 279.

³⁵Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 280.

³⁶Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 265.

³⁷İbn. Sa'd-Tabakat c.1, s.42

³⁸Taberi-Tarih c.1, s.96

³⁹Taberi-Tefsir c.27.s.95

⁴⁰Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 296.

Hz. Salih Semud kavmine peygamber olarak gönderilmiştir. Kur'ân'da çeşitli sûrelerde ve bazı tarih kitaplarında onlarla ilgili çeşitli bilgiler verilmiştir. Hind-i Mahmudda eserinde Hz. Salih ve kavminden bahsetmiştir.

Aşağıdaki beyitte âyetlerde de ifade edildiği gibi onların dağları oyarak evler yaptıkları anlatılmakta, fakat aynı zamanda bozgunculuk ve taşkınlık yapmaktan geri durmadıkları söylenmektedir.

1485.

Ve taşlar oyaruz evler yaparuz
İki etmeklinüñ birini kıparuz⁴¹

1582.

Dimişler 'âkıbet nebî iseñ sen
Du'â eyle deve toğa bu taşdan⁴²

1584.

Cebel karşısına el aç du'â kı
O dem içinde maşşüdüñi bulğıl⁴³

1585.

Tağa karşı açup destini Şâlih
Olur kalbinde ol ânda o lâyı⁴⁴

1587.

Hemân ol taş iniler hâmile-var
Yarılır taş içinden deve çıkar⁴⁵

3.5. Hz İbrâhîm Aleyhisselâm

Diğer peygamberlerin kıssalarında olduğu gibi Hz. İbrahim kıssası da ibretlerle doludur. Kıssasından çok yönlü bir hayatı olduğu ve onun hayatı üzerinden inananlara pek çok ders verildiği söylenebilir. Doğumu, babası ve kavmiyle diyalogu, döneminde tapılan putlarla ilgili tavrı, Rabb'i bulma hikâyesi, evliliği, Hz. İsmail ile ilgili imtihanı, ateşe atılması gibi Hz. İbrahim'in hayatıyla ilgili pek çok konu edebî eserlere yansımıştır. Hindî Mahmûd'un eserinde de Hz. İbrahim'in hayatı detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Aşağıdaki beyitte onun Hz. İsmail'i kurban olarak götürürken uğradıkları dağdan bahsedilmektedir.

2359.

Dir İbrâhîm çıkup tağa dimiş kim
Ben İsmâ'il'e görmişdüm düşün kim⁴⁶

Mina Hz. İbrahim ile oğlu İsmail'in Allah'a olan bağlılığının sınıdığı yer olarak bilinmektedir. Şeytanın Hz. İsmail'e vesvese vermeye çalıştığı ve taşlandığı yer olduğu için hacılara orada şeytan taşlamanın sünnet olduğu ve bundan dolayı da hacıların Mina'da şeytan taşladıkları anlatılmaktadır.

2436.

Taş atmak sünnet oldu dir orada
Atar huccâc şahîh şimdi Minâ'da⁴⁷

⁴¹Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 298.

⁴²Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 305.

⁴³Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 306.

⁴⁴Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 306.

⁴⁵Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 306.

⁴⁶Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 367.

Hız.İbrahim ve Hız. İsmail Ka'be'yi inşa ederken Nuh tufanından kalan yerini ve taşlarını bulmuşlardır.

2557.

Ṭufan-ı Nûh'dan Ka'be Taşlarını

Bulurlar alınan taşda yerini⁴⁸

Ka'be yapılırken yapımında kullanılan taşların farklı dağlardan alındığı ifade edilmekte ve bu dağların Ṭûr, Mînâ, Ebû Kubeys ve Cûdî olduğu belirtilmektedir.

2575

Muḳaddem Ka'be'ye taş alınan taş

Biri Ṭûr biri Mînâ taşları sağ⁴⁹

2576.

Ebû Ḳubeys⁵⁰ biri birisi Cûdî

Olaruñ taşıdır Ka'be vücûdî⁵¹

Aşağıdaki beyitlerde ise Hız. İbrahim'in Ka'be'yi yeniden inşa ettikten sonra yaptığı haccı tamamlamak üzere ailesiyle birlikte dağa çıktığı anlatılmaktadır. Sonrasında ise Hız. İbrahim burada inananların tümünün hac yapmasını arzu etmiş ve Allah'ın emri ile insanları Ka'be'de hac yapmaya çağırıştır.

2583.

Alup İbrâhîm evlâd-ıla ezvâc

Çıkar tağa dir itmâm bula bu hâc⁵²

2598.

Çıkar tağa dir İbrâhîm nidâya

Ve ol dem ağız açub an şadâya⁵³

Hız. İbrahim'le ilgili rivayetlerde yer alan onun ölümden sonra dirilmeyi sorgulaması hâdisesine de Kısâs-ı Enbiyâda yer verilmiş ve onun tam olarak ikna olması için Allah (cc)'ın ona dört farklı kuşu kesip etlerini parçalara ayırdıktan sonra karıştırıp tekrar dört hisseye ayırmasını ve her bir hisseyi başka bir dağın zirvesine bırakmasını buyurduğu anlatılmıştır.⁵⁴

2626.

Ve her hisşeyi ço bir tağa ol dem

Benüm ḳudretime sen açasın fem⁵⁵

2628.

Hudâ emrince bir dört hisşe ider

Birer taş depesine ḳor da gider⁵⁶

3.6. Hız. Musa ve Hız. Hârûn Aleyhisselâm

⁴⁷Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 373.

⁴⁸Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 385.

⁴⁹Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 385

⁵⁰Ebi Kubeys Dağı: Beyti Muhteremin şarka nail cenup cihetinde ve mukaddes Safa dağı üzerindedir. Mevcut dağların hepsinden evv el yaratıldığı mervîdir. İbrahim Aleyhisselâm, bu dağın tepesinden halkı hacca davet etmiştir(Tanyu, *Dinler Tarihi Araştırmaları*, 23).

⁵¹Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 384.

⁵²Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 385.

⁵³Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 386.

⁵⁴“Hani İbrahim, “Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster” demişti. (Allah ona) “İnanmıyor musun?” deyince, “Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için” demişti. “Öyleyse, dört kuş tut. Onları kendine alıştır. Sonra onları parçalayıp her bir parçasını bir dağın üzerine bırak. Sonra da onları çağır. Sana uçarak gelirler. Bil ki, şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”buyurdu.(2/Bakara-260).

⁵⁵Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 388.

⁵⁶Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 388.

“Tur” kelimesi Arapça’da dağ anlamına gelir. Kur’an-ı Kerim’de Tur-i Sina olarak geçen bu yer, Hz Musa’ya peygamberliğin verildiği Sina Dağı’dır. Ayrıca Kur’an-ı Kerim’in 52. Suresi de Tur Suresi’dir. “Sinâ Dağ’na andolsun”⁵⁷

Kur’an-ı Kerim’de bildirildiği üzere Hz. Musa, İsrailoğulları’yla beraber Mısır’dan ayrıldıktan sonra Kızıldeniz’i geçmiş, daha sonra Sina Dağı’na doğru yönelmiştir, “on emir” olarak adlandırılan levhalar da Hz. Musa’ya bu sırada indirilmiştir. “Ona, Tur’un sağ yanından seslendik ve onu kendisiyle gizlice sözleşmek için yakınlaştırdık.”⁵⁸

Hız. Mûsâ(as) Peygamberliğinin öncesinde kazara bir kıptinin ölümüne sebep olduğundan firar etmiştir. Bu durum ise kıssada onun dağlara düşüp yürüdüğü ve bir şehre varma arzusunda olduğu şeklinde yansıma bulmuştur.

4323.

Mûsâ tağlara düşüben yürümüŝ

Medîne semtine gitsem der-imiş⁵⁹

Kıssanın devamında Hz. Mûsâ ailesiyle beraber yoldayken yollarını kaybettikleri ve Cebel-i Tûr’da gördüğü ışığı ateş zannederek, dağa çıkıp ısınmak için eline aldığı ağaç parçasını tutuşturmak istemesi anlatılmaktadır. Bu duruma ayetlerde de işaret edilmektedir.⁶⁰

4378.

Cebel-i Tûr’a atar nûr-ı Yezdân

Sanur Mûsâ ki otdur anda yanan⁶¹

4380.

Mûsâ kaşd eylemiş ki tağa çıka

Ağaç alur eline odı yağa⁶²

Aşağıdaki beyitlerde ise kavminin Hz. Mûsâ’ya gelip kendileri için yeni bir ibadet şekli istemeleri üzerine onun Tûr’a çıkıp Allah (cc)’a bunu iletmesi anlatılmaktadır.

4925.

Cebel-i Tûr’a varup dileyeyüm

Ne emr olursa ben size deyeyüm⁶³

4926.

Deyu Mûsâ çıkar Tûr tağına dir

Gelür bir ün o dem kulağına dir⁶⁴

Hız. Mûsâ’nın kavminin isteğı üzerine Allah(cc) onları Tivrât’la ŝereflendirmiştir. Fakat onlar isyan etmişlerdir. Bunun üzerine Hakk’ın emri ile Cebrail(as) dağı kaldırmış ve üzerlerine bırakıverecekmiş gibi tutmuştur. Bu durumu gören kavim istemeseler de emirleri kabul etmişlerdir.⁶⁵

⁵⁷95/Tin-2

⁵⁸19/Meryem-52

⁵⁹Mahmûd, *Kıssâs-ı Enbiyâ*, 521.

⁶⁰O su sayesinde sizin için, çok sayıda meyvelerin bulunduğu yiyip beslendiğiniz hurma bahçeleri, üzüm bağları; kezâ Sina dağında yetişen, hem yağ hem de yiyenlerin ekmeğine katık veren bir ağaç (zeytin ağacı) meydana getiririz.(23/Mû’minun19 -20)

⁶¹Mahmûd, *Kıssâs-ı Enbiyâ*, 526.

⁶²Mahmûd, *Kıssâs-ı Enbiyâ*, 526.

⁶³Mahmûd, *Kıssâs-ı Enbiyâ*, 571.

⁶⁴Mahmûd, *Kıssâs-ı Enbiyâ*, 571.

⁶⁵Mûsâ Aleyhisselâm, Tûr dağından, İsrail oğullarının yanına dönüp, Tivrât’ı getirdiğı zaman, onu kabullenmekten, onda, kendilerine yükletilen mükellefiyetlere amel etmekten kaçındılar. Bunun üzerine Tûr dağı, başlarının üzerine kaldırıldı! Yüzlerinin yamacından, kendilerine bir ateş gönderildi! Arkalarından da, tuzlu bir deniz getirildi! Onlara: “Size verdiğimiz şeyi, kuvvetle ve söz dinleyiniz! Ya bunu, kabul eder ve size emrettiğim şeyleri yaparsınız yahut ŝu dağ, üzerinize bırakılacaktır. İsrail oğulları baktılar yapacakları bir şey kabullenmek zorunda kaldılar korkularından ve yüzlerinin yarısı üzerine, secdeye kapandılar. Secde halinde, üzerlerindeki dağı, göz ucuyla süzdüler. Ve Tivrât’ı kabul ettiler. Eğer dağ tepemizde olmasaydı, yine de sana itaat etmezdik dediler.(Sâlebi-Arais s.207)

4992.

Ĥudâ buyurdı dir Cebrâ'îl'e tağ
Olar üzerine âheste bırağ⁶⁶

4993.

Ĥağun inmesi zıl inmek mişâli
İde ol tâ'ife anca hayâli⁶⁷

4994.

Deyu fermân ider Cibrîl'e Yezdân
O tağı yap yap indürürler inan⁶⁸

4995.

Şanur kavm tağı üstlerine düşe
İdüñ Tevrât ile şabrı bu işe⁶⁹

4996.

Görür tağı yakın gelmekte her dem
Olar secdeye baş indirmiş ol dem⁷⁰

4998.

Bakup bir göziyle ol tağı gözler
Düşer üstümüze dimekle sözler⁷¹

5005.

Peyğamberler aşlından kalupdur
Vesîle ola idi bize de Ĥür⁷²

Hız. Mûsâ yanına kavminden yetmiş kişi alıp, Hız. Harun(as)'u yerine vekil bırakmış ve asasıyla Ĥür'a varmıştır.⁷³

5008.

Dinür yetmiş kişi alur Mûsâ yâr
Ĥur'a vardıkda diñlen'ide Cebbâr⁷⁴

Hani dağı sanki bir gölgelikmiş gibi onların üstüne kaldırmıştı da üzerlerine düşecek sanmışlardı. (Onlara) "Size verdiğimiz Kitab'a sımsıkı sarılın ve onun içindekileri hatırlayın ki, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız" demiştik (7/A'raf 171)

⁶⁶Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 576.

⁶⁷Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 576.

⁶⁸Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 576.

⁶⁹Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 577.

⁷⁰Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 577.

⁷¹Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 577.

⁷²Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 577.

⁷³Yüce Allah; firavunu ve firavunun kavmini helak edip İsrail oğullarını, onların elinden kurtardığı düşmanlarından emin bir hale getirdiği zaman; İsrail oğulları bir, Kitap ve Şeriat bulunmadığı için Musa Aleyhisselama: "Ey Musa! Bize, va'd etmiş olduğun kitabı, getir!" dediler. Musa Aleyhisselam da, bunu, Rabbinden diledi. Bunun üzerine, yüce Allah, Musa Aleyhisselama: "Tûr dağına gelerek, kendisine ibadet ve münâcaatta bulunmasını vahyetti. Cebrail Aleyhisselam onu götürmek üzere Hayat Atı denilen at üzerinde geldi. Musa Aleyhisselam: Tûr'a giderken, kendisinin yerine Harun Aleyhisselamı İsrail oğullarının başına vekil bıraktı. Onlara Tûr'da otuz gece -Yüce Allah, bunu, kırka çıkardı- kaldıktan sonra, döneceğini va'd etti. (Taberi-Tarih.1.s.218)

Musa (as), Tûr dağına çıktı. Yüce Rabbi, onunla, konuştu. İsrail oğulları hakkında ona, emirler verdi. (Ebülfida-Elbidaye vennihaye c.1,s.280) Mûsâ Aleyhisselâm; Tûr-i Seyna'nın karşısında konaklamış bulunan İsrail oğulları arasından seçtiği yetmiş kişiye: "Benimle birlikte geliniz de, yaptığımız şeyden dolayı, Allah'a tevbe ediniz! Kavminizden, arkanızda bıraktığınız kimseler için de, tevbe dileğin de bulununuz! Oruç tutunuz! Temizleniniz ve elbiselerinizi de temizleyiniz!" dedi. Tûr dağına yaklaştığı zaman, dağın üzerine, bir bulut sütünü dikildi, dağın tümünü kapladı! Meşhur zengin Karun da, İsrail oğulları arasından seçilip, tevbe etmek üzere Tûr dağına götürülen ve orada, Yüce Allah'ın Kelamını işiten yetmiş kişi arasındaydı. (Deylemi-Elfirdevs C.3,S.277)

5032.

Muqaddem yâd olupdur Tûr'a varmaq
Ve yetmiş kişi anda hâzır olmak⁷⁵

5044.

O yetmiş kişi ile dindi Mûsâ
Yürür Tûr tağına destinde 'aşâ⁷⁶

5046.

Mûsâ ive ive dir tağa vardı
Kulağına o ânda bir ün irdi⁷⁷

5064.

Hudâ'dan söz işitmege atamız
Gider Tûr'a Mûsâ'yla eyü yavuz⁷⁸

5078.

Gidüp Tûr'a kodı Hârûn'ı anda
Şalâha da'vet it bunları sen de⁷⁹

5080.

Bu tenbîh ile Mûsâ gitdi Tûr'a
Mübâşir oldı Sâmir şerr ü şûra⁸⁰

Aşağıdaki beyitlerde ise klasik şürde Hz. Mûsâ ile ilgili sıkça zikredilen Tûr'a tecelli hadisesi anlatılmıştır. Hz. Mûsâ Rabb'i görmek dilemiş Allah(cc) ise ona Tûr'a tecelli edeceğini Tûr bu tecelliye dayanırsa kendisinin de Rabb'i görebileceği buyurulmuştur. Fakat Tûr tecelliye dayanamayıp dağıldığında Hz. Mûsâ bu isteği için Allah'a tevbe etmiştir.⁸¹

5335.

Mûsâ Tûr tağına çıkmış hemân-dem
Döker dir çeşmi Hâkq'ın ışıqına nem⁸²

5340.

Buyurmuş tağdağı taş üzre otur
Benüm 'ibretüme nazar kılp dur⁸³

5353.

Hudâ bırağdı tağa nûr-ı kudret
Olur tağ pâre pâre bu ne hikmet⁸⁴

⁷⁴Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 578.

⁷⁵Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 580.

⁷⁶Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 581.

⁷⁷Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 581.

⁷⁸Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 582.

⁷⁹Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 582.

⁸⁰Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 582.

⁸¹Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr'a) gelip Rabbi de ona konuşunca, "Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım" dedi. Allah da, "Beni (dünyada) katiyen göremezsün. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin." dedi. Rabbi dağa tecelli edince on u darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, "Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim" dedi. (7/A' raf 143)

⁸²Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 604.

⁸³Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 605.

5355.

Hıtab irmiş ki Mûsâ dur tağa bak
Dilemüştüñ murâdüñ bundan esbak⁸⁵

5356.

Eger tağı yerinde görür isek
Olasın ‘âlem içre sen de bir beg⁸⁶

5395.

Buyurmuş ne iş işler idüñ anda
Sekiz yıl koyunun gütdürdi tağda⁸⁷

5417.

Mûsâ didâr diler Hâk tağa bakdır
Bağar Mûsâ tağa Yezdân yabuğ dir⁸⁸

5418.

Cemalûn ola idi dir murâduñ
Bu dem içünde tağa bakmayayduñ⁸⁹

5422.

Görür tağı ki Mûsâ pâre pâre
Yüreğinde açılır nice yâre⁹⁰

5426.

Hudâ ‘arş nûrî ile kendü nûrın
Göründi tağda ol nûriñ zuhûrın⁹¹

5427.

Mûsâ çün tağda bakmış gör ne görmüş
O dem her taşda yüz biñ Mûsâ görmüş⁹²

3.7. Hz. Yahya Aleyhisselâm

Yahya(as) Kur’ân-ı Kerîm’de kendisine çocukken hikmet verilen, iffetli, yumuşak kalpli bir kul olarak geçmektedir. Zekeriyâ (as)’a müjdelenen oğuldur.⁹³ Kısâs-ı Enbiyada onun son derece hassas olduğu, cehennem ve azap tasvirlerini dinlemeye dayanamadığı için babasının bu bahisleri onun olmadığı zamanlarda kavmine anlattığı geçmektedir. Yahya(as) bir gün cehennem tasvirini dinleyen halkın ağlamalarına şahid olur ve kendisini dağa atar. Anne babası onu aramak için dağa gittiklerinde onu başını

⁸⁴Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 606.

⁸⁵Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 604.

⁸⁶Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 606.

⁸⁷Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 609.

⁸⁸Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 611.

⁸⁹Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 611.

⁹⁰Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 611.

⁹¹Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 612.

⁹²Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 612.

⁹³ Orada Zekeriyâ Rabbine dua etti: “Rabbim, bana katından tertemiz bir soy armağan et. Doğrusu sen, duaları işitensin” dedi.(3/Âl-i İmrân-38), Bizde onun duasını kabul ettik ve kendisine Yahya’yı başışladık. Eşini de kendisi için, (doğurmaya) elverişli kıldık. Onlar gerçekten hayır işlerinde yarışırılar, (rahmetimizi) umarak ve (azabımızdan) korkarak bize dua ederlerdi. Onlar bize derin saygı duyan kimselerdi. (21/Enbiyâ-90), (Yahya dünyaya gelip büyüünce onu peygamber yaptık ve kendisine) “Ey Yahya, kitaba sınıksı sarıl” dedik. Biz ona daha çocuk iken hikmet ve katımızdan kalp yumuşaklığı ve ruh temizliği vermiştik. O Allah’tan sakınan, anne babasına iyi davranan bir kimse idi ve isyan eden bir zorba değildi. (19/Meryem-12)

dizlerine koymuş ağlar vaziyette bulurlar. Eserde anne babasına, kendisine bağ içinde olmaksızın dağda olmanın daha iyi göründüğünü söylediği ifade edilmektedir.

6525.

Atası anası feryâda düşmüş
Oğulları o demde tağa düşmüş⁹⁴

6527.

Dimiş ki görmedüm bu tağda bir zâr
İder göynüklü gönüllere ol kâr⁹⁵

6528.

Didükte tağa çıkar vâlideyni
Görür dizünde başı dir ki ânî⁹⁶

6535.

Ve ammâ dilerüm destür bu tağdan
Bu hayvânlar yeridür bend u bâğdan⁹⁷

6536.

Bularla yürüsem bu tağ içinde
Baña yegdür ki olam bâğ içinde⁹⁸

3.8. Hz. İskender-i Zülkarneyn Aleyhisselâm

Zülkarneyn(as), Ye'cüc-Me'cüc denilen, saldırgan, yağmacı kavimle, onların zarar verdiği kavim arasına dağın üzerine demiri eriterek bir set yapmıştır. Böylece inanan kavim bu saldırgan taifenin belasından emin olmuşlardır.⁹⁹Aşağıdaki kısımda da bu hadisede dağ geçen beyitler bulunmaktadır.

6614.

Bu tağ ardında bir tâ'ife vardır
Olar 'ucbe şûretdür tuhfe yârdur¹⁰⁰

6624.

Tağı aşup bu illere irerler
Bu yir halkını katl idüp kırarlar¹⁰¹

6632.

Ola tâ arañuzda bir cebel had
Yapalum üzerine bir ulu sed¹⁰²

⁹⁴Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 700.

⁹⁵Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 700.

⁹⁶Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 701.

⁹⁷Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 701.

⁹⁸Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 701.

⁹⁹“Sonra yine yol tuttu.”, “Nihayet iki sed (dağ) arasına ulaşınca, bunların önünde nerdeyse hiç sözü anlamayan bir kavim buldu”, “Dediler ki Ey Zülkarneyn! Bu memlekette Ye'cüc ve Me'cüc adlı kavimler yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar. Bizimle onların arasında bir sed yapman karşılığında sana bir vergi verelim mi?”, “Zulkameyn, Rabbimin bana verdiği (imkân, kudret ve zenginlik sizin bana vereceğiniz vergiden) daha hayırlıdır. Şimdi siz bana gücünüzle yardım edin de, sizinle onların arasında sağlam bir sed (engel) yapayım”, “Bana (yeterince) demir madeni getirin” dedi. İki yamacın arasındaki boşluğu (dağlarla) bir hizaya getirince “körükleyin!” dedi. Demiri eritip kor (gibi) yapınca da, “Bana erimiş bakır getirin, bunun üzerine boşaltayım” dedi.”, “Artık Ye'cüc ve Me'cüc onu ne aşabilirler ne de delebilirler” (18/Kehf,,92-97)

¹⁰⁰Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 708.

¹⁰¹Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 708.

6633.

Demür kerpiç mişâlinde yapulur
Berâberini tağıñ ol ki bulur¹⁰³

6634.

Çalay döküp demürle eridürler
O tağ arasını pür oldı dirler¹⁰⁴

3.9 Hz. İlyas ve Hızır Aleyhisselâm

Hz. İlyas (as) ve Hızır(as) kıssasında dağ, onların kavimleri kendilerini kabul etmediğinde ve can tehlikesi yaşadıklarında sığındıkları ve ibadet ettikleri mekân olarak geçmektedir. Onlar dağda gizlenmişler ve ibadet etmişler, bu sırada kavimleri kıtlıkla cezalandırılmış, başlarına gelen sıkıntının iman etmemelerinden kaynaklandığına karar veren melik onları tekrar şehre çağırarak üzere adamlarını göndermiştir.¹⁰⁵

6879.

Hızır İlyâs ider tağda ‘ ibâdet
Çeker küffâr o hâlden derd ü miñnet¹⁰⁶

6880.

Melik göndermiş âdemler olara
Tazarru ‘ iderler tağda bulara¹⁰⁷

3.10. Hz. Davud Aleyhisselâm

Dâvûd (as) kıssasında onun kardeşleriyle birlikte dağlarda koyun güttüğü, fakat koyun gütmekten çok tesbih ettiği anlatılmakta, Tâlût’un ordusunda olmayı istemesi ve orduya katılıp Câlût’u öldürmesi hikâye edilmektedir.

5817.

Çarındaşları koyunun güderdi
O tağ da muttaşıl tesbîh iderdi¹⁰⁸

Dağlar Davud Aleyhisselâm’ın önderliğinde sabah akşam ahenkli bir şekilde Allah’ı zikir ve tesbih ederlerdi. Hz Davud, kendisine musiki ilmi ve kabiliyeti bahşedilmiş bir peygamberdi. Davudi ses olarak bilinen ses Davud Aleyhisselâm’ın sesidir.

5863.

‘ Asâkir ile Tâlût gider idi
O Dâvûd tağda koyun güder idi¹⁰⁹

5867.

Gider tağdan tağa ‘ askeri gözler
Şavaşda bile olmağlığı özler¹¹⁰

¹⁰²Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 709.

¹⁰³Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 709.

¹⁰⁴Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 709.

¹⁰⁵Kral, Allah’ı bırakıp, putlara taptı. İlyas Aleyhisselâm da bizler Allah’ın kullarıyız ve Ona, dönücüleriz, diyerek kralın yanından ayrıldı. Sonra da kral, İlyas Aleyhisselâmı öldürmeye kalkıştı. Bunun üzerine İlyas Aleyhisselâm, dağlarda ve mağaralarda yedi yıl gizlendi. Yerdeki bitkilerden ve ağaçlardaki meyvelerden yiyecek hayatta kaldı. İlyas Aleyhisselâm, dağlar ve çöller sahibi olup Rabb’ine, tenhalarda ibadetle meşgul olurdu. (Hakim-Müstedrek c.2,s.583)

¹⁰⁶Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 728.

¹⁰⁷Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 728.

¹⁰⁸Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 643.

¹⁰⁹Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 647.

Davud Aleyhisselâm savaşmayı çok sever hatta hiç yorulmazdı.

Aşağıdaki beyitlerde ise onun tevbe maksadıyla dağa çıktığı orada oruç tutup ağladığı ayrıca Dâvûd (as) tesbih ederken dağ, taş, ağaç ve kuşların onunla birlikte tesbih ettiği ifade edilmektedir. Ayetlerde de onun zikrine dağ, taş, ağaç ve kuşların katıldığı anlatılmaktadır.¹¹¹

5986.

Düşüp tağdara ağlar idi dâ' im
Yemez içmez dinülür aña şâ'im¹¹²

5990.

İdermiş tağ u ağaç bile tesbîh
Ve kuşlar da ider tesbîhi taşrih¹¹³

5993.

İdermiş tağ u taş kuşlar da tesbîh
İşiden şu döker olur idi mîh¹¹⁴

3.11. Hz. Süleymân Aleyhisselâm

Hz. Süleymân kıssası da Kur'ân-ı Kerîm'de geniş yer verilen kıssalardandır. Hz. Süleymân kıssasında dağ, genel olarak onun kudretiyle birlikte kullanılmıştır. Beyitlerde onun dört bin dağı bir bir kondurduğundan ve ne zaman çıkıp orada otursa kuşların kanatlarıyla ona gölgelik yaptıklarından bahsedilmekte, üzerinde çeşitli madenler bulunan Horâsân dağı ve onun rüzgâra emredip tahtını dağın üzerine koydurması ve dâvîlere emrederek dağın eteğine bir baraj ya da su kanalı yaptırdığı anlatılmaktadır.

6136.

Diñür dört biñ tağı bir bir qodurur
Olar üstine dir tılsım urur¹¹⁵

6141.

Qıtr çeşmesi Horâsân tağından
Havâşşı çıkmaya dir kulağundan¹¹⁶

6423.

Buyurmuş yile kim tahtı getürün
Fülân tağun üzerine yitürün¹¹⁷

¹¹⁰Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 647.

¹¹¹Davud Aleyhisselâm, bir gün, babasının yanına gelip “ Ey babacığım! Dağlar arasına girdiğimde yuvasında duran bir aslana rastladım! Hiç korkmadan onun üzerine binip kulaklarından tuttum dedi!” dedi Babası: “Müjdelerim seni ey oğulcuğum! Hiç şüphesiz, Allah'ın sana bir hayırdır.” Dedi (Taberi-Tarihç.1,s.245).

Davud Aleyhisselâm, yine başka bir gün, babasının yanına gelip “ Ey babacığım! Ben dağların arasında yürüyüp giderken, Allah'ı, Tesbih ediyorum,(Sübhanallah!) diyorum.” dedi.

Hiçbir dağ kalmamak üzere, bütün dağlar, benimle birlikte Allah'ı Tesbih ediyor,(Sübhanallah!) diyorlar.” dedi. Babası :”Müjdelerim seni ey oğulcuğum! Hiç şüphesiz, bu da Allah'ın sana bir hayırdır.” dedi¹¹¹(Taberi-Tarihç.1,s.245). Kendisiyle birlikte tesbih etsinler diye biz, dağları ve toplanıp gelen kuşları Dâvûd'un emrine verdik. Onların her biri Allah'a yönelmişlerdi.(38/Sad,18-19)

Andolsun, Davud'a tarafımızdan bir lütuf verdik: “Ey dağlar! Kuşların eşliğinde onunla birlikte tesbih edin” dedik ve “(Bütün vücudu örtcek) zırhlar yap, işçilikte de ölçüyü tuttur diye demiri ona yumuşattık. “Salih amel işleyin. Çünkü ben sizin yaptıklarınızı görürüm” diye vahy ettik.(34/Sebe,10-11)

Biz hüküm vermeyi Süleyman'a kavratmıştık. Zaten her birine hükümlerlik ve ilim vermiştik. Dâvûd ile birlikte, Allah'ı tesbih etmeleri için dağları ve kuşları onun emrine verdik. Bunları yapan biz idik (21/Enbiya-79. Ayet).

¹¹²Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 657.

¹¹³Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 657.

¹¹⁴Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 657.

¹¹⁵Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 668.

¹¹⁶Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 669.

¹¹⁷Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 692.

6424.

Ve dimiş dıvlere bu tağı kesün
O deryānuñ şuyını bunda dökün¹¹⁸

6433.

Eger bileydi kesmeyeydi tağı
İtā' at itmeye idi o bāğī¹¹⁹

3.12. Hz İsa Aleyhisselâm

Hristiyanlık kutsal kitabında adı geçen Zeytin Dağı önemlidir. Bu dağda Hz.İsa doğmuş, vaaz vermiş, gecelemiş ve üzerinde çarmla gerildiğine Hristiyanlarca inanılmıştır. Zeytin Dağı da Kudüs'te bulunmaktadır. Siyon Dağı ile araları pek yakındır. Kuzey tepesi 812 metre yüksekliğindeki Zeytin Dağı Hristiyanlar için ilk başta gelen bir ziyaret yeri olmaya devam etmektedir. Hz.İsa'nın dağla ilgisine ait İncillerde oldukça geniş bilgi verilmektedir. Hz. İsa dua için sık sık dağa çıkmaktadır ve Hristiyanlıkta Hz. İsa'nın dağ vaazı çok önemli ve yaygın bir vaazdır, sık sık tekrarlanır, ayrı yayınları yapılır. Hatta Tanrıyı dağ olarak göstermekte, temsil ve teşbih etmektedirler. Allah'a yakın olmanın sembolü olarak görülen dağ, mistisizmde, insanın yolu, murakabenin odağına bir çıkış olmuştur.¹²⁰

Bilinenin aksine eserde Hz.İsa anlatılırken çok az yerde dağ kelimesi geçmektedir. Bunlardan birinde Hz. Meryem'in defnedildiği yer olarak, bir diğerinde havarilerin uyudukları yer olarak, üçüncü bir beyitte ise itikadlarını bozmaya gelen bir kişiye inanıp onun için ev yaptıkları yer olarak geçmektedir.

7217.

Hadîş naklınce nakl olındı dinür
Lebistân cebelinde defn olunur¹²¹

7219.

Havâriyyûn tağılur tağlara yâr
Seherde anlar uyuduğda Settâr¹²²

7241.

Tağ içinde yaparlar aña mesken
İnanmağıl şağınğıl her söze sen¹²³

3.13. Hz. Muammad Aleyhisselâm

Hira (Nur Dağı) hakkında halk arasında birçok keramet hikâyeleri anlatılmaktadır. (Taşların Cenabı Hakkı tesbih ve takdis ettikleri vb. gibi). Sırtı pek dik, sert, kayalık olan dağın İslâmi özelliği Hz. Muhammed'e ilk vahyin burada nazil olmasıdır. Bunun için bu dağın ismi Cebel-i Nur'dur.¹²⁴

Hz. Peygambere ilk vahyin geldiği Hira mağarasının bulunduğu dağ Nur Dağı'dır. Hz. Peygamber otuz beş yaşından itibaren burada inzivaya çekilmeye, orada günlerce kalarak tefekkür etmeye başlamıştır. İlk vahiy olarak Alâksuresinin ilk beş ayeti böyle bir inziva esnasında burada inmiştir. Hakikatı arayış içerisinde bulunan Hz. Peygamber, Câhiliyye'nin hüküm sürdüğü Mekke'nin bunalımlı ve kasvetli hayatından uzaklaşıp, kendisini dinleyebilmek, kâinat hakkında tefekkür edebilmek amacıyla sık sık Nur Dağı'na gitmiştir. Orada inen ilk ayetlerle hem kendisini, hem de Rabbini bulmuştur.

Arafat Dağı, Hac ibadetinin farzlarından olan Arafat vakfesi Arafat'ta gerçekleştirilir. Hz. Peygamber'in Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi mahiyetindeki Veda Hutbesini okuduğu yerdir. Hz. Âdem(as) ile Hz.

¹¹⁸Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 692.

¹¹⁹Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 693.

¹²⁰Tanyu, *Dinler Tarihi Araştırmaları*, 13-15

¹²¹Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 757.

¹²²Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 757.

¹²³Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 758.

¹²⁴Tanyu, *Dinler Tarihi Araştırmaları*, 24

Havva validemizin Cennetten indikten sonra dünyada ilk defa buldukları yer olarak bilinmektedir. Hz. İbrahim'in burada Cebrail(as) ile burada görüştüğü de rivayet edilmektedir. Rahmet Dağı da Arafat düzlüğündeki yeğane tepesidir.¹²⁵

Aşağıdaki beyitte Hz. Peygamber'in Ebû Kubeys Dağı'na gitmesi ve orada Cebrâil(as)'in ona görünüp ilk vahyi iletmesi anlatılmaktadır.

7514.

Cebel-i Ebû Kubeys'de yürürdi
Gelüp Cibrîl şîfâtıyla göründi¹²⁶

Diğer beyitlerde ise Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir'in birlikte saklandıkları mağaradan, onları gizlemek için örümceğin mağaranın kapısına yuva yapması güvercinin mağara girişine yumurtalarını bırakması bunun üzerine onları arayanların mağarada olamayacaklarını düşünerek içeriye bakmaktan vazgeçmeleri ve Hz. Peygamberle sadık arkadaşının kurtuluşu anlatılmaktadır. Bu beyitlerde dağ kelimesi geçmemesine rağmen söz konusu mağaranın Sevr Dağı'nda¹²⁷ olması dolayısıyla bu beyitleri de almayı uygun bulduk.

7612.

Ebâ Bekr-ile gitmişler dimiş ol
Resûl'i iledür bir gâradir yol¹²⁸

7613.

Ebâ Bekir'le girürler o gâra
Olur nûr-ıla pür ol dem mağâra¹²⁹

7614.

O gâr ağzında örümcek çeker ağ
Yumurtlayup gögercin yapıdı turağ¹³⁰

7617.

İrer peyk-i Hudâ gâr kapısına
Örümcek hâzır olur tapusına¹³¹

7631.

Dönerler bunda yok deyu o küffâr
Olur mesken Resûl'e üç gün ol gâr¹³²

7688.

Şiddîk şadâkat üzre olup dur refîk-i gâr
İzhâr-ı e zân itdi 'Ömer şâdîkân uya¹³³

¹²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz, Tanyu, *Dinler Tarihi Araştırmaları*, 22-23

¹²⁶ Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 778.

¹²⁷ Sevr Dağı Mekke'nin 2-3 mil güney batısında yer almaktadır. Yemen yolu üzerinde Mekke'ye beş kilometre uzaklıkta yer alır. Sevr mağarası Serv Dağı'nın tam tepesinde yer almaktadır ve hayli yüksektir. Hicret sırasında Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Ebubekir (r.a.) ile birlikte müşriklerden korunmak amacıyla içine girerek sığındıkları ve üç gün kaldıkları yere Sevr mağarası denmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bu mağara zikredilmektedir. Mekkelilerin, kendisine suikast düzenleyeceği haberini alan Hz. Peygamber, sıcak sebebiyle herkes uykusundayken Hz. Ebubekir'in evine gelir. Ona, kendisine hicret emri verildiğini söyler. Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra ikisi Sevr Dağı'nın zirvesine çıkarlar. Aslında Medine'ye hicret etmelerine rağmen, sırf suikastçıları şaşırtmak için strateji gereği Medine istikametine değil de tam tersi istikamete Serv Dağı'na tırmanırlar. Serv Dağı'nın zirvesindeki birkaç kayanın üzerini kapattığı, üç tarafı insan girebilecek kadar açık olmasına rağmen mağarayı andır an büyükçe bir kayanın altına saklanmışlardır. (Ayrıntılı bilgi için bkz, Tanyu, *Dinler Tarihi Araştırmaları*, 22-23)

¹²⁸ Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 785.

¹²⁹ Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 785.

¹³⁰ Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 786.

¹³¹ Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 786.

¹³² Mahmûd, *Kisâs-ı Enbiyâ*, 787.

4. SONUÇ

Dağlar, kulun kendisini Allah'a yakın hissettiği yerlerdir. Başlı arşa erişen dağlar kudreti gücünün ilahi aşk ile inşa ettiği mucizedir. Güzel tabiatın yüce kutsallığıdır. Kudret ile inşa edilen dağlar baş döndüren nefes açan insanın gönlünün huzur bulduğu yüksekliktir. Dağ tabiatın güzelliğini yansıtır. Kendine has büyüğü ile göreni kendine çekerek gönüllere huzur vermektedir. Dağ insan için sadece bir güzellik kaynağı olmayıp hayattır, yaşayıştır, sırt verilen sapaşğlam bir kaledir. Dağlar tarih boyunca, peygamberlere, mutasa vıflara, mertlere bahadırlara bağıında yer veren mukaddes yerlerdir. Dağ insan için sığınak, kale, yerleşke olarak hizmet eden sarsılmaz mucize ve büyük bir sanatsal değere sahiptir.¹³⁴

Pek çok peygamberin hayatında dağ unsuru bir şekilde yer almıştır. Hz. Âdem'e yeryüzüne inince ilk rahmet, ilk bağışlanma Serendip Dağı'nda gelmiştir. Hz. Nuh tufandan sonra maiyetiyle birlikte Cudi Dağı'nda konaklamıştır. Hz. Musa, Tur Dağı'nda Rabbi'nin tecellisine kavuşmuştur. Hz. Salih'in, gönderildiği (Semûd) kavmi dağlarda evler yontmuştur. Hz. Davud'un sesine dağlar yankıyla katılarak Allâh'ı tesbih etmiştir. Hz. İsa, Zeytin Dağı ile özdeşleşmiştir. Hz. Muhammed'e ilk vahyin Hira mağarasında Nur Dağı'nda gelmesi, dağların peygamberlerin hayatındaki önemini göstermektedir. Bunun için dağların peygamberliğe hazırlık ve vahiy yerleri olarak da bilinmektedir. Arapça'da dağ karşılığı *cebel-cibâl* kelimesi, İbrânce'de *hâr* kelimesi, Ârâmice'de de *tûr* kelimesi kullanılmaktadır.

Bütün yeryüzü varlıkları gibi dağlar da insanlar için yaratılmış ve insanoğluna hizmet etmektedir. Allah (cc) Kur'an-ı Kerim'de: "*Dağları da yeryüzüne yerleştiren Allah'tır.*"¹³⁵ Ayetiyle dağların yaratılmasını kendi kudretinin nişanesi olarak sunmaktadır. Dağlar yeryüzünün sarsıntısını engellemektedir. Dağlar; insanlar, bitkiler ve hayvanlar için hayati öneme sahip mekânlardır. Dağların aralarından insanların kolay yol alabilmeleri için geçitler bulunmaktadır ve dağlar Allah'ı tesbih etmektedirler.

Dağlar, İlahi ve İlahi kaynaklı olmayan dinlerde önemli bir dini motif olarak, bazı dinlerde ise Tanrı'nın makamı ve oturduğu yerler olarak görülmekte, bazı dinlerde de sadece kudsiyet izafe edilen yerler olarak bilinmektedir. İslâm Dininde tabiatın bir parçası olduğu kudsiyet verilecek mekânlar değil, diğer varlıklar gibi yaratılmış sıradan mekânlar olmakla birlikte Nur, Arafat, Ebu Kubeys Dağı gibi dağlar tarihi işlevleri sebebiyle ziyaret edilmektedir.¹³⁶ Bütün dağlar Allah'ın bir yarattığından ibaret olup kıyamet günü kum yığını haline gelerek yok olacaktır.

Kısâs-ı Enbiyâ türü, kaynağını doğrudan Kur'an-ı Kerim, Hadis-i Şeriflerden aldığı; çeşitli kavimlerin yazılı/sözlü mahsullerinden, örf ve âdetlerinden beslendiği için Türk-İslâm Edebiyatının en zengin ve ehemmiyetli türlerinin başında gelir. Şâir ve müellifler peygamber kıssalarının sayısız motiflerinden ilham alarak eserlerini oluşturmuşlar, hayal ufuklarını telmih, iktibas, mecaz, teşbih gibi edebî san'atlar vesilesiyle bu kıssalarla genişletmişlerdir.¹³⁷

Kur'an-ı Kerim'de üçü ihtilâflı olmak üzere yirmi sekiz Peygamber ismi geçmekte olup bunlardan bazı peygamberlerin hayat hikâyeleri ve tebliğ faaliyetleri daha çok ders ve ibret verici yönleriyle ayrıntılı biçimde, bir kısmının kıssaları ise özet olarak nakledilmektedir. Konuyla ilgili çok sayıda ayetle anlatılan yaklaşık 84 kıssa da insanların ibret, öğüt almaları ve doğru yola gitmelerini hedefleyen birer model gibidir. Kıssalar geleceğe ışık tutmaları bakımından da oldukça önemlidir.

Bu çalışmamızda tespit edildiği kadarıyla ilk ve en önemli Türkçe manzum Kısâs-ı Enbiyâ olan, 1579'da XVI. asır şairlerinden Hindî Mahmûd tarafından kaleme alınan ve Ahmet Karataş tarafından 2013 yılında hazırlanan Kısâs-ı Enbiyâ, "Peygamber Kıssaları" isimli eserde geçen dağ unsurları incelenmiştir. Çalışmamızda Kısâs-ı Enbiyâ, Peygamber kıssalarında dağ unsuru bulunan peygamberler Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. Salih, Hz. Hud, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. Yahya, Hz. İskender-i Zülkarneyn, Hz. İlyas ve Hızır, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. İsa ve Hz. Muhammed olmak üzere kronolojik sıraya göre verilip bu çerçevede üzerinde çalışılan konuyla ilgili eserden alınan beyitler çerçevesinde incelenmiştir.

¹³³ Mahmûd, *Kısâs-ı Enbiyâ*, 791.

¹³⁴ Bkz. G. Şamiyeva (Akt: Hüseyin YILDIRIM), "Dağlar Mahtumkulu'nun Şiir Dünyasında Güzellik Kaynağıdır", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum 1*, sy. 3, (Kış 2012): 28.

¹³⁵ 79/Naziat. 32.

¹³⁶ Mustafa Baş, "Dinlerde ve Geleneksel Türk Tarihinde Dağlarla İlgili İnanışlar Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9, sy. 46, (Ekim 2016): 930.

¹³⁷ Karataş, "*Kısâs-ı Enbiyâ Türü*", 113.

KAYNAKÇA

- Ateş, S. (1989). Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, 5 cilt, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul
- Aydın, N. (2016).“Çağdaş Kıssas-ı Enbiyâ Literatüründe Peygamber Tasavvuru: İrşâdî Bayburdî'nin Kıssâs-ı Enbiyâ'sı Özelinde”, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5, (9): 163-194.
- Baş, M. (Ekim 2016). “Dinlerde ve Geleneksel Türk Tarihinde Dağlarla İlgili İnanışalar Üzerine Bir İnceleme”. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 9, (46): 924-930.
- Çelebi, K. (1972). Keşfu'z-Zunûn,5 cilt. İstanbul.
- Deylemî (445-509)-Elfirdevs c.1-5, 1406-1986 Beyrut.
- Demir, Ş. (2003), Mitoloji, Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik, Beyan Yayınları, İstanbul
- Erşahin, S.(2003).“Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarında Kıssas-ı Enbiyâlar: Kıssas-ı Rabguzi Örneği”. Diyanet İlmî Dergi, (Özel):197-224, Ankara.
- Ebulfida ibn. Kesir (701-774)- Elbidaye ve'n-Nihaye c.1-14, Beyrut 1966
- Hâkim (321-405)-Müstedrek c.1-4 Rıyad
- Halaçoğlu, Y. & Aydın, M. A. (1993). “Cevdet Paşa”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. c.7: 443-450, TDV Yayınları, İstanbul.
- İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b.Mükerrem, Lisanü'lArab, Daru's- Sadr, Beyrut, trs.
- İbn. Esir (544-606) Câmiul'usül c.1-12 Beyrut, 1400-1980
- İbn. Esir (555-630)- Elkâmil c.1-13 Beyrut 1385-1965
- İbn. Sad (168-230)-Tabakatü'l-kübra c.1-8 Beyrut 1346-1957
- Karataş, A.(2013).“Türk-İslâm Kültür ve Edebiyatında Kıssâs-ı Enbiyâ Türü”. Diyanet İlmî Dergi49, (3):113-126, Ankara.
- Kaya, R.(2002). ”Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri” Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi11 sy.2 31-38, Bursa.
- Karataş, A. (2011). “Hindî Mahmûd Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Kıssas-ı Enbiyâ'sının Tenkidli Metni”. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Köksal, M. A. (2009). Peygamberler Tarihi, cilt: 1-2 Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara,
- Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali (2001).(Heyet). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Mahmûd, Hindî. (2013). Kıssâs-ı Enbiyâ, Peygamber Kıssaları, haz. Ahmet Karataş. Türkçe Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Râgıb el-İsfahâni, el-Müfredât fi Garîbi'l- Kur'an, Beyrut trs.
- Sâlebi (...-427)- Arais Mısır 1370-1951
- Şamiyeva, G.(2012). (Akt: Hüseyin YILDIRIM).“Dağlar Mahtumkulu'nun Şiir Dünyasında Güzellik Kaynağıdır”. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum 1,(3): 27-30.
- Şahin, M.S. (2002).“Kıssâs-ı Enbiyâ”,Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.(25): 495-496, TDV Yayınları, Ankara.
- Şengül, İ.(1994). Kur'an Kıssaları Üzerine, İzmir
- Tâberi (...-310)-Tarih c.1-13 Mısır 1326
- Tâberî (...-310)- Tefsirc.1-30 Mısır 1373
- Tanyu, H. (1973). Dinler Tarihi Araştırmaları, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları 120, Ankara.
- Tümer, G. (1991) “Arâsiu'l-Mecâlis”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (3):265,266, TDV Yayınları, Ankara.
- Zavotçu, G. (2013) Klâsik Türk Edebiyatı Sözlüğü, Kesit Yayınları, İstanbul.